

міндеттерге сүйене отырып, олардың тығыз байланысында да жүзеге асырылуы мүмкін.

Осылайша, бухгалтерлік есеп әдісінің барлық элементтерінің өзара байланысты жұмыс істеуі оның тақырыбының толық және үздіксіз, объективті және жүйелі көрінісін қамтамасыз етеді. Бұл оның мәнін білуді қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер

1. Сұлтанова Б.Б. Бухгалтерлік есеп: оқу құралы; Әл-Фараби атын. Қазақ ұлттық ун-ті. -Алматы: Қазақ университеті, 2017. -216б.

2. Торшаева Ш.М. Бухгалтерлік есептің негіздері: оқулық. -Қарағанды: Арко, 2017. -222б.

3. Таштанова Н.Н., Сапарбаева С.С., Жаппасова Р.Е. Бухгалтерлік есеп негіздері: оқу құралы, -Алматы: Фортуна Полиграф, 2020. -187б.

Махмұт Т.С., 1 курс магистрант (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., доцент Шакеев С.С.

ҚЫСҚА МЕРЗІМДІ ЖӘНЕ ҰЗАҚ МЕРЗІМДІ ДЕБИТОРЛЫҚ БЕРЕШЕКТІ ТАЛДАУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ

Дебиторлық берешектің жағдайы, оның мөлшері мен сапасы ұйымның қаржылық жағдайына қатты әсер етеді. Дебиторлық берешекті басқару үшін оны талдау қажет. Дебиторлық берешекті талдау кәсіпорынның қаржылық жағдайын бағалауға қатысты өзара байланысты мәселелер кешенін қамтиды.

Бухгалтерлік есеп және ұйымның бүкіл қаржылық басқару жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі бола отырып, дебиторлық берешекті талдау оны басқаруға мүмкіндік береді:

- дебиторлық берешектің шамасы кезеңнің басымен салыстырғанда қалай өзгергенін анықтау;

- ағымдағы жылдың шегінде ұйымның дебиторлық берешегінің жағдайын болжау, бұл оның қызметінің қаржылық нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік береді [1].

Ұйымның қызметінде дебиторлық берешекті талдау арқылы қамтамасыз етіледі:

- басқарушылық шешімдер қабылдау үшін қажетті берешектің жай-күйі мен динамикасы туралы уақтылы ақпараттың түсуін, берешектің жағдайын тұрақты және нақты бақылау;

- дебиторлық берешек мөлшерін бақылау;

- дебиторлардан ақшалай қаражаттың жедел түсуі және тиісінше айыппұл санкцияларына жол бермей, кредиторлар алдындағы берешекті өтеу;

- несиеге қабілетсіз және күмәнді дебиторларды жедел белгілеу;

- есеп айырысу саясатын таңдау, атап айтқанда тауар несиелерін, дебиторларға жеңілдіктер мен жеңілдіктер беру және т. б.

Г. В. Савицкаяның пікірінше, есептеулердің жай-күйін талдау барысында

берешектің қалыптасу динамикасына, құрамына, себептері мен мерзіміне ерекше назар аудару қажет [2].

Талдау кезінде дебиторлық берешек қалыпты және мерзімі өткен, кезеңдерге бөлінеді (мысалы, 30 күнге дейінгі кезеңдер, 30 күннен 60 күнге дейін, 60 күннен астам). Қорытынды талдау аясында дебиторлық берешекті келесі санаттар бойынша зерттеу қажет:

- әрбір дебиторға келетін оның шамасына қарай дебиторлар бойынша;
- мерзімі өткен, күмәнді және үмітсіз берешекті анықтау үшін мерзім бойынша.

Дебиторлық берешекті мерзім бойынша талдау сатып алушылармен есеп айырысудың жағдайын көрсетуге, мерзімі өткен берешекті анықтауға, жекелеген дебиторлардың берешекті өтеу серпінін есептеуге мүмкіндік береді. Сонымен бірге дебиторлық берешекті мерзім бойынша құрылымдау болашақ кезеңдерде төлемеу ықтималдығын бағалау мақсатында қолданылады.

Сонымен қатар, дебиторлық берешекке оның мөлшеріне байланысты дебиторлар тізімі бойынша қорытынды талдау жасалады. Бұл талдаудың мақсаты үлкен дебиторларды анықтау болып табылады. Дебиторлар бөлінісінде дебиторлық берешекті талдау үшін дебиторлардың әрқайсысына келетін дебиторлық берешектің мөлшеріне байланысты дебиторлық берешекті мынадай топтастыруды пайдаланған жөн:

- жиынтық шаманың бес пайызынан астам берешегі;
- екі-бес пайыздан астам берешек;
- қалған дебиторлар.

Осындай топтастырудың көмегімен дебиторлық берешекті жинау жұмысы бірінші кезекте үлкен қарызы бар дебиторлармен жүзеге асырылуы керек. Егер берешектің едәуір бөлігі (5 - 10% - дан астамы) бір дебиторға келетін болса, мүмкіндігінше оның төлем қабілеттілігін бағалау керек, өйткені осы контрагенттер үшін қолайсыз қаржылық жағдай болған жағдайда ақша қаражатының жетіспеуі салдарынан ұйымның қаржылық жай-күйіне қауіп төнуі мүмкін [3].

Осылайша, дебиторлық және кредиторлық берешектің құрамы, құрылымы және динамикасы ұйымның қаржы-шаруашылық қызметінің нәтижелеріне айтарлықтай әсер етеді. Дебиторлық берешектің өсуімен ұйым капиталының айналымы баяулайды, оның іскерлік белсенділігі төмендейді. Демек, компания жетіспейтін ақша қажеттілігін жабу үшін қосымша ресурстарды, яғни қарыз қаражатын іздеуге жүгінуге мәжбүр. Сондай-ақ, кәсіпорын кредиторлық берешекті ұлғайтуға мәжбүр. Қорытындысында, бұл ұйымның пайдасы мен кірістілігінің төмендеуіне, айналымдардың баяулауына, міндеттемелер мен төлемдердің өсуіне әкеледі.

Әдебиеттер

1. Касымова А.Ф., Темірбекова Л.А. Экономикалық талдау : оқу-әдістемелік құрал / – Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2015. – 362б.

2. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности: Учебное пособие / М.: НИЦ Инфра - М, 2013. - 284 с.

3. Абитова А.К., Канабекова А.К. Бухгалтерлік есеп және қаржылық талдау бойынша есептер жинағы: - Алматы: Экономика, 2014 – 158б.

Мейрамбек Ұ.Б., 4 курс (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Хишаева Ж.Т.

КВАЗИМЕМЛЕКЕТТІК СЕКТОРДАҒЫ АУДИТТИ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ЖҮРГІЗУ ПРОЦЕСІ

Қазақстан Республикасындағы квазимемлекеттік сектор субъектілеріне мемлекеттік кәсіпорындар, жауапкершілігі шектеулі серіктестіктер, акционерлік қоғамдар, оның ішінде мемлекет қатысушысы немесе акционері болып табылатын ұлттық холдингтер, ұлттық компаниялар, сондай-ақ еншілес компаниялар жатады[1].

Тексерілетін кәсіпорын – Қазақстан Республикасында мұнай-газ саласында барлау, өндіру, өңдеумен және тасымалдаумен айналысады.

Кәсіпорынның орталықтандырылған ішкі аудит қызметінің 2020 жылға арналған жылдық аудит жоспары 1-кестеде келтірілген.

Ішкі аудиторлардың жұмыс сапасын бақылау жүйесі стандартты рәсімдер мен саясаттарға, сондай-ақ 1-суретте көрсетілген ақпаратты қамтитын аудит жөніндегі директордың кәсіби пікіріне негізделген.

Аудит жоспарын әзірлеудің алдындағы алдын-ала рәсім-бұл тәуекелдер тізілімі мен тәуекелдер картасын талдау. Тәуекелдер тізілімі толықтығы тұрғысынан талданады және қажет болған жағдайда тәуекелдер жиынтығын қалыптастыру үшін алдыңғы аудиттер нәтижесінде аудиторлар анықтаған тәуекелдермен толықтырылады. Содан кейін тәуекелдердің әрқайсысының кәсіпорынның бекітілген стратегиялық мақсаттарымен байланысын анықтау қажет.

Кесте 1

Кәсіпорынның орталықтандырылған ішкі аудит қызметі аудитінің 2020 жылға арналған жылдық жоспары

№	Аудиторлық тапсырманың атауы	Тәуекелді бағалау	Аудиторлық тапсырманы орындау мерзімдері	Аудиторлық тапсырманың мақсаттары
1	Қаржылық аудит	Жоғары	15.04.2021	Оның анықтық дәрежесін бағалау үшін тек қана қаржылық (бухгалтерлік) есептілікті тексеру
2	Жедел аудит	Жоғары	15.04.2021	Қызметтің тиімділігін бағалау мақсатында кәсіпорынның жұмыс істеу рәсімдері мен әдістерін тексеру. Мысалы, бизнес-жоспарлардың, мақсатты бағдарламалардың орындалуын тексеру, және т. б. қызметкерлердің тиімділігін